

Marta Rendla

Oris osebnega in družbenega standarda v Sloveniji 1946–1991

Boljša življenjska raven prebivalstva in v okviru le-te tudi boljši osebni in družbeni standard so končni cilj slehernega gospodarskega delovanja. Višina osebnega in družbenega standarda je v znatni meri pogojena z gospodarskimi razmerami in gospodarsko blaginjo. Ker je bil položaj osebnega in družbenega standarda v Sloveniji v času socialističnih družbenih odnosov, ki jih je določala nova revolucionarna oblast oziroma komunisti kot nova politična sila, odvisen od gospodarske razvojne usmeritve, je v pričujoči razpravi predstavljeno njuno mesto v centralnih in republiških družbenih planih. Ti so urejali odnose med posameznimi federalnimi enotami in določali ekonomsko politiko na zvezni in republiški ravni. Kako se je njun, v družbenih planih načrtan razvoj uresničeval, pa je prikazan skozi dinamiko njnega postopnega izboljševanja vse od prvih povojnih let do osamosvojitve Slovenije.

***

Osebni in družbeni standard različni teoretiki življenjskega standarda oziroma življenjske ravni opredeljujejo kot osnovna kazalnika življenjskih pogojev, ki so eden izmed temeljnih elementov življenjskega standarda, v določeni družbeni skupnosti. S pojmom življenjskega standarda se pogosto srečujemo v vsakdanjem življenju; v sodobni družbi je predmet študija sociologov, demografov, ekonomistov in politikov. Gle-

de terminologije in vsebine življenjskega standarda obstaja več različnih teorij in stališč; za isto ali podobno vsebino pojma pa se uporabljajo v literaturi tudi najrazličnejša poimenovanja (življenjska raven, življenjski standard, življenjska norma, življenjska skala). Najboljše definicije in razlage pojma življenjski standard temeljijo na rezultatih študije posebne komisije Organizacije združenih narodov in so bile sprejete tudi v Sloveniji.¹ Poročilo o definiciji in merilih življenjskega standarda na mednarodni ravni je izdelala skupina strokovnjakov OZN leta 1954 in 1961. Življenjski standard je bil opredeljen kot družbenoekonomska kategorija, ki je tipično mikoroekonomskega značaja, saj prihaja do izraza v počutju vsakega posameznika v njegovem zadovoljevanju raznih fizičnih in družbenih potreb z materialnimi in nematerialnimi dobrinami, s katerimi razpolaga glede na svoja sredstva za preživljanje in družbeni položaj.²

V sociološki znanosti življenjski standard pomeni aspiracije posameznika ali skupine po dobrinah in storitvah. Termin se uporablja tudi kot merilo porabe dobrin in storitev, ki jih posameznik ali skupina porablja oziroma koristi.

V ostalih jugoslovanskih republikah pa so pojem življenjskega standarda tedaj sprejeli, kot ga je opredelil v petdesetih letih Hugo E. Pipping, ki se je podrobno ukvarjal s terminologijo življenjskega standarda.³ Pipping je predlagal, da se pojem življenjski stan-

---

¹ Poročilo o definiciji in merilih življenjskega standarda z mednarodnega stališča OZN navaja: »Življenjska raven pomeni dejanske življenjske pogoje prebivalstva. Življenjski standard obsega želje in pričakovanja določenega prebivalstva. Življenjska norma so zaželeni življenjski pogoji, ki se določajo glede na posebne cilje, npr.: določanje minimalnih plač, delovnega časa, ki se določajo za celotno državno področje, lahko pa so tudi mednarodno veljavni. Kot pokazatelje dejanskih življenjskih pogojev prebivalstva navajajo teoretiki najrazličnejše elemente materialnega in nematerialnega značaja. Poročilo OZN predlaga 12 elementov življenjskega standarda: zdravstveni pogoji, prehrana, izobraževanje, vključujoč pismenost in strokovno usposobljenost, delovni pogoji, stanje zaposlenosti, skupna poraba in varčevanje, transport, stanovanje, obleka, oddih in zabava, socialna varnost, človekova svoboda. Aleš Kersnik, Pojam životnog standarda. V: Teoretski osnovi odnosa izmedju lične i opšte potrošnje, 1, Ljubljana 1962, str. 6–14 in Avgust Horvat, Življenjska raven in nje problemi. V: Meddobje, št. 1-2, 1994, str. 124–136.

² Odnosi osebnosti in splošne potrošnje v življenjskem standardu prebivalstva, II. del, III. Analiza odnosov, Ljubljana 1964.

³ Kot pokazatelje dejanskih življenjskih pogojev prebivalstva, je opredelil kot elemente materialnega in nematerialnega značaja štiri osnovne podstandarde: poraba,

dard uporabljaja za dejanske življenjske pogoje določenih skupin prebivalstva, za zelen način življenja pa je predlagal uporabo pojma, idealni standard. Tisto, kar se je v Jugoslaviji (izjema je bila republika Slovenija) razumelo pod pojmom življenjski standard, so v drugih državah opredelili kot življenjsko raven. V skladu s Pippingovim pojmovanjem življenjskega standarda so jugoslovanski strokovnjaki, npr. Berislav Šefer, vključevali v okvir življenjskega standarda naslednje elemente: življenjske, delovne in družbene pogoje ljudi. Pri sistemizaciji znotraj življenjskih pogojev pa so ločili dve podskupini oziroma dve različni obliki zadovoljevanja potreb, od katerih so v znatni meri odvisni življenjski pogoji: osebno porabo in družbeno porabo oziroma družbeni standard.⁴ V odnosu med osebnim in družbenim standardom obstajajo področja, ki se med seboj prepletajo; obstajajo področja, kjer se potrebe družbene narave zadovoljujejo sicer v pretežni meri s porabo družbenih sredstev, pa tudi z osebnimi dohodki (npr.: stanovanje – tisti del, ki se nanaša na stanovanjske investicije, je predstavljalo družbeni standard, medtem ko so bili tekoči stanovanjski stroški obravnavani kot osebna poraba).

Čeprav terminologija s področja življenjskega standarda ni poenotena, pa literatura, ki obravnava življenjske in delovne pogoje, obče uporabljaja terminologijo, razdeljeno po kriteriju: ali gre za nekaj, kar je uresničeno; ali gre za aspiracije, pričakovanja in želje družbene skupnosti v upanju, da bodo te dosegli; dejansko pa to nekaj postaja tudi merilo.⁵ Čeprav se jugoslovanske (in s tem tudi slovenske) uradne institucije niso ukvarjale z merjenjem življenjskega standarda in so poznale le posamezne elemente oziroma skupine življenjskega standarda, kot so osebna poraba, življenjski stroški, družbeni standard, splošna poraba, spremljajoče in druge kazalnike življenjske ravni,⁶ pa so terminologijo OZN sprejeli tudi nekateri jugoslovanski avtorji, ki so

---

delo in prosti čas, družina in varčevanje. V: Aleš Kersnik, Pojam životnog standarda. V: Teoretski osnovi odnosa izmedju lične i opšte potrošnje, 1, str. 11.

⁴ Berislav Šefer, Neki problemi metodološkog i analitičkog okvira životnog standarda. V: Životni standard i privredni razvoj Jugoslavije, Zagreb, 1964, str. 22.

⁵ Prav tam, str. 23.

⁶ Kersnik, Pojam životnog standarda, str. 12.

se ukvarjali s pojmom življenjskega standarda. V skladu s terminologijo OZN so ločili štiri skupine elementov življenjskega standarda: realno porabo, zdravje, kulturo in pogoje dela in zaposlenosti. Upoštevali pa so tudi glavne in neposredne komponente, ki vplivajo na razvoj posameznih elementov življenjske ravni: realni dohodki, skupna masa razpoložljivih dobrin za osebno in skupno porabo, proizvodnja izdelkov osebne porabe, dejavnosti osebnih storitev, zdravstveno varstvo, izobrazba in možnost zaposlovanja.⁷

Vrednotenje osebnega in družbenega standarda, pa tudi drugih vrst standardov določa stopnja zadovoljevanja najrazličnejših človekovih potreb. Boljši standard namreč pogojujejo boljši ekonomski dejavniki, kot je produktivnost oziroma družbeni proizvod, razdelitev dohodka in dostopnost do javnih storitev oziroma standard je odvisen od možnosti za zadovoljevanje potreb in želja ljudi z materialnimi in nematerialnimi dobrinami.⁸

Poročilo OZN loči splošne biološke potrebe (prehrana, voda, zaščita pred mrazom) od pobud in želja kulturne narave, ki se razlikujejo od družbe do družbe in od posameznika do posameznika. Želje in vrednote, za katerimi človek stremi, obsegajo: želje za posebno vrsto hrane, pijače, stanovanja in obleke; za koriščenje obstoječih možnosti učenja, kulture in zabave, za opravljanje dela, ki zadovoljuje posameznika, za zadovoljujoče pogoje dela, za zavarovanje, ki obsega tveganje v primeru bolezni, nezaposlenosti in starosti itd.⁹ Potrebe so subjektivne individualne narave; po samem značaju pa so te individualne in kolektivne.

Individualne potrebe so tiste, ki se najbolj smotrno in najučinkoviteje zadovoljujejo individualno oziroma skozi osebno porabo posameznika oziroma individualnega gospodinjstva; kolektivne (družbene, skupne, splošne) pa so tiste, ki se najbolj smotrno in najučinkoviteje zadovoljujejo kolektivno oziroma skozi kolektivno in splošno porabo s pomočjo služb, ki jih organizira

---

⁷ Prav tam.

⁸ Šefer, *Ekonomsko-društvena sadržina životnog standarda*, str. 10

⁹ Aleš Kersnik, *Pojam potreba. V: Teoretski osnovi odnosa izmedju lične i opšte potrebnje*, 1, str. 16, 17.

skupnost.¹⁰ Kolektivne potrebe se dalje delijo na absolutne in relativne; absolutne kolektivne potrebe so tiste, ki se lahko zadovoljujejo le kolektivno npr.: zdravstvena preventiva, melioracije; relativno kolektivne pa so tiste, ki se sicer lahko zadovoljujejo tudi individualno, pa se v konkretnih tehničnih, gospodarskih in družbenih pogojih najboljše zadovoljujejo kolektivno.

Merilo zadovoljevanja potreb osebnega in družbenega standarda je osebna in skupna poraba. Osebna poraba je poraba končnih dobrin; z osebno porabo zadovoljujemo človekove fiziološke in deloma družbene potrebe, pogojene z določeno stopnjo družbenega razvoja; osebna poraba izhaja iz individualnih potreb in zato temelji na individualnih odločitvah, izvaja pa se posredno v okviru družinskih proračunov.¹¹ Individualni značaj osebne porabe temelji bolj na individualnem značaju potreb kot pa na individualnem odločanju o vrsti in višini porabe, kar še zlasti pride do izraza pri racionirani preskrbi, kjer je svobodno odločanje omejeno z nakaznicami ali v podobnih primerih, kjer se individualne potrebe bolj ali manj zadovoljujejo kolektivno. Jugoslovanska uradna statistika je osebno porabo opredeljevala kot »del družbenega proizvoda, ki ga prebivalstvo porablja za zadovoljevanje svojih osebnih potreb v materialnih dobrinah in proizvodnih storitvah«. ¹² Višina osebne porabe oziroma osebnega standarda je odvisna od osebnih dohodkov posameznika.¹³ Kot »del družbenega proizvoda, ki je porabljen v obliki materialnih dobrin in proizvodnih storitev za zadovoljevanje splošnih družbenih potreb«, je definirala tudi skupno porabo.¹⁴

Vse tiste dejavnosti, ki niso ustvarjale družbenega proizvoda oziroma nacionalnega dohodka so po jugoslovanskem pojmovanju obveljale za družbeni standard, z izjemo dejavnosti kot so državna uprava, sodstvo, tožil-

---

¹⁰ Prav tam, str. 14–18.

¹¹ Kersnik, Pojam lične potrošnje. V: Teoretski osnovi odnosa izmedju lične i opšte potrošnje, 1, str. 20, 21.

¹² Kersnik, Pojam lične potrošnje, str. 21.

¹³ Henrik, Družbeni standard-stanovanja, rekreacija, izobraževanje, prehrana, Ljubljana 1969, str. 5.

¹⁴ Kersnik, Pojam lične potrošnje, str. 22.

stvo in narodna obramba.¹⁵ V okvir družbenega standarda so tako spadali šolstvo, znanost, kultura (prosve- ta in kultura), socialno zavarovanje, socialno varstvo, zdravstvo, stanovanjska izgradnja (tekoči stanovanj- ski stroški pa so sodili v osebno porabo), komunalna dejavnost, dejavnost družbenih in telovadnovzgojnih organizacij.¹⁶ Skupna poraba je predstavljala porabo družbenih služb, ki so se financirale iz družbenih sred- stev – proračunov in družbenih fondov. Pojem družbeni standard torej pomeni tiste oblike skupne porabe, ki so dostopne vsem enako (šolstvo, zdravstvo, kultura ...); del družbenega standarda pa so bila tudi področja, ki so jih z gospodarsko reformo začela samostojno financirati podjetja: stanovanjska problematika, regresiranje vo- ženj na delo in z dela, izobraževanje, letna in tedenska rekreacija, družbena prehrana, kulturno in športno po- dročje, druge oblike porabe v podjetjih (otroško varstvo, dotacije družbenim organizacijam, upokojencem, sofi- nanciranje zdravstvenega varstva itd.), dotacije podjetij športnim in kulturnim društvom, šolam itd.¹⁷ Podjetja so znatna sredstva od svojega dohodka odvajala in jih namenjala za zdravstveno zaščito zaposlenih delavcev, za njihov oddih, pestrejšo preživljanje prostega časa in za zadovoljevanje njihovih potreb po stanovanjih in kulturnih dobrinah. V šestdesetih letih 20. stoletja so podjetja največ sredstev namenila za naslednje oblike družbenega standarda: reševanje stanovanjske proble- matike, izobraževanje, rekreacijo; za druge oblike druž- benega standarda, kot so kultura, šport, otroško var- stvo, prehrana, pa so namenjala manj denarja.¹⁸

***

Na življenjsko raven najbolj vplivajo ekonomske razmere oziroma gospodarska blaginja. Ker je od go- spodarske usmeritve posamezne družbene skupnosti

---

¹⁵ Kersnik, Pojam društvenih službi i opšte potrošnje. V: Teoretski osnovi odnosa izmedju lične i opšte potrošnje, 1, str. 34.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Henrik, Družbeni standard-stanovanja, rekreacija, izobraževanje, prehrana, str. 5–8.

¹⁸ Prav tam, str. 8–14.

odvisen življenjski standard prebivalstva, je bil položaj osebnega in družbenega standarda v Sloveniji v povojni Jugoslaviji odvisen od razvojne gospodarske usmeritve, ki jo je določala nova revolucionarna oblast oziroma komunistična partija kot vodilna politična sila.

Gospodarski sistem se je po sprejetju jugoslovanske ustave v začetku leta 1946 organizacijsko in lastninsko prilagodil političnemu sistemu; v ustavi je bila ekonomska ureditev opredeljena z državno, zadružno in zasebno lastnino in uzakonjen je bil državnolastniški model upravljanja gospodarstva.¹⁹ Ustvarjen je bil socialistični državni sektor in izpolnjeni so bili pogoji za socialistično graditev narodnega gospodarstva.²⁰ Gospodarska politika je po prevzeti sovjetski praksi slonela na načrtnem – planskem gospodarstvu. V prvem povojnem obdobju je v ospredje postavljala obnovo v vojni prizadete industrije ter kontinuirano industrializacijo v pogojih zbirokratizirane, administrativno vodene in vase zaprte ekonomije.

Za začetno povojno jugoslovansko razvojno politiko je bilo značilno, da se je usmerila v industrializacijo. Ta je povzročila deagrarizacijo, preseljevanje v mesta in pomanjkanje stanovanj v mestih in industrijskih središčih. Na račun usmeritve v industrializacijo pa so trpele druge oziroma tiste gospodarske panoge, ki so vplivale na to, kako se je godilo posamezniku.

Novo jugoslovansko razvojno politiko je začrtal petletni plan razvoja narodnega gospodarstva FLRJ za leta 1947–1951. Med štirimi glavnimi cilji je poleg odprave gospodarske in tehnične zaostalosti, povečanja in utrditve gospodarske in obrambne moči države, okrepitve in nadaljnjega razvoja državnega gospodarskega sektorja in novih proizvodnih odnosov predvideval povečanje splošne blaginje »delovnega ljudstva«.²¹ Največ sredstev je bilo namenjenih za industrializacijo in elektrifikacijo oziroma za graditev novih in za modernizacijo starih proizvodnih zmogljivosti v elektrogospodarstvu, premo-

¹⁹ Zdenko Čepič, Organizacija gospodarstva. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, Ljubljana 2005, str. 878.

²⁰ Uradni list Ljudske republike Slovenije, št. 31, 2. 8. 1947.

²¹ Jože Princič, Načela gospodarske politike v prvi petletki. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 881.

govništvu, rudarstvu in težki industriji. Sredstva so bila predvidena tudi za tisti del življenjskega standarda, ki je zagotavljal zadovoljevanje skupnih potreb prebivalstva, torej družbenega standarda.

Zakon o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva LR Slovenije v letih 1947 do 1951, ki je bil sprejet 8. julija 1947, je izhajal iz državnega. Razvoj republiške industrije je podredil potrebam vsedržavnega razvoja, saj naj bi se ta preusmerila v izdelovanje zahtevnejših in specializiranih izdelkov, potrebnih za graditev ter proizvodnjo predmetov široke porabe. V okviru zveznih nalog so bile prednostne naloge planskega razvoja v Sloveniji na področju industrializacije in elektrifikacije izgradnja in razvoj obstoječe republiške industrije vseh vrst, predvsem pa kemične, lesne, kovinske in tekstilne.²² Ker se je v prvem povojnem obdobju državna oblast kot enim izmed osrednjih problemov ukvarjala z vprašanjem preskrbe prebivalstva, ki je povezana s kmetijsko politiko, je plan predvideval ob povečanju industrijske proizvodnje tudi povečanje in izboljšanje kmetijstva. Zadosten pridelek in tržne presežke naj bi dosegli z vlaganji v donosnejše poljedelske kulture, s povečanjem živinoreje, sadjarstva in vinarstva. Načrt je predvideval tudi dvig družbenega standarda prebivalstva z boljšo in izdatnejšo preskrbo in prehrano, z gradnjo stanovanj, komunalnih naprav, z izgradnjo in organizacijo zdravstvenih in socialnih ustanov; razvojem šolstva, prosvete, znanosti in umetnosti ter kulture.²³

Osebnega standarda, ki ga določa osebna poraba, načrt gospodarskega razvoja ni omenjal. Je pa bila med temeljnimi nalogami petletnega plana poudarjena skrb za izboljšanje življenjskega standarda prebivalstva v Sloveniji, katerega povprečje je določal vsedržavni petletni plan. Preskrba in prehrana prebivalstva sta v načrtu sodili v del družbenega standarda, in sicer v komunalno dejavnost. Načrt je predvideval njuno izboljšanje z razvojem republiške in lokalne industrije, z organizacijo živilskih trgov v mestih in industrijskih središčih ter z

²² UL LRS, št. 31, 2.8. 1947, str. 212.

²³ Prav tam.

organiziranjem državne, združne in zasebne trgovske mreže za hiter in nemoten razvoj blagovnega prometa.²⁴ Sicer individualni značaj osebne porabe prvih nekaj let po vojni tako ni mogel temeljiti na individualnem odločanju o vrsti in višini porabe, saj stopnja družbenega razvoja tega ni dovoljevala. Zadovoljevanje človekovih bioloških potreb po hrani, pijači, obleki, obutvi, potreb po predmetih široke porabe, zlasti življenjskih potrebščin, je takrat zagotavljala racionirana preskrba, ki se je od začetka leta 1948 imenovala zagotovljena preskrba. Značilnost racionirane preskrbe prebivalstva, načrtane neposredno po koncu vojne, sta bila »načrtno razdeljevanje in potrošnja vseh predmetov, za katere se pokaže potreba«.²⁵ Poglavitni značilnosti racionirane preskrbe sta bila razdeljevanje blaga (živil, oblačil, obutve in t. i. tehničnega blaga) na nakaznice, t. i. karte, in seveda pomanjkanje. Preskrba je zato potekala načrtovano, administrativno vodeno, centralizirano in kontrolirano pod vodstvom slovenskega ministrstva za trgovino in preskrbo, ki je delovalo po navodilih ministrstva iz Beograda, ki je dnevno nadzorovalo tudi proizvodnjo oziroma količino izdelanega blaga.²⁶

Na področju šolstva je plan predvideval organiziranje sedemletnih osnovnih šol in nižjih srednjih šol, v katere naj bi zajeli 75% šoloobvezne mladine; obnovo in razširitev omrežja šolskih in prosvetnih ustanov ter šolanje pedagoškega kadra. Za izboljšanje pogojev kulturnega in prosvetnega dela v mestih, industrijskih središčih in na podeželju je predvidel ustanavljanje novih kulturnih domov.²⁷ Plan je segel tudi na področje tedaj obstoječih množičnih medijev, filma in radia. Predvidel je razvoj filmske industrije s filmi vseh žanrov; povečanje stalnih in potujočih kinematografov; gradnjo nove radijske oddajne postaje v Ljubljani z 20 kW itd. Na področju zdravstva je predvideval dograditev pljučnih oddelkov pri obstoječih bolnišnicah in izgradnjo novih protituberkuloznih dispanzerjev ter povečanje postelj-

²⁴ Prav tam, str. 214.

²⁵ Zdenko Čepić, Preskrba prebivalstva in obvezni odkupi. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 893.

²⁶ Prav tam.

²⁷ UL LRS, št. 31, 2. 8. 1947, str. 214.

nih zmogljivosti v bolnišnicah.²⁸ Na področju socialnega skrbstva je nameraval s prešolanjem invalidov poskrbeti za njihovo vključitev v delovni proces, za težke invalide pa zgraditi invalidski dom v Ljubljani; za mladino, potrebne zdravstvene okrepitve, pa obnoviti ali na novo ustanoviti počitniške planinske in obmorske kolonije; povečati zmogljivost domov za onemogle.²⁹ V okviru komunalne dejavnosti je v mestih, trgih in industrijskih naseljih nameraval na novo zgraditi, povečati in izboljšati vodovode, kanalizacijo, javna kopališča, pralnice, prevozna sredstva (avtobus, trolejbus, tramvaj), cestno razsvetlavo, tržnice, nasade in parke; organizirati in povečati na mestnih tržiščih preskrbo z mesom, sadjem, kmetijskimi pridelki, mlekom in ribami; izboljšati in povečati obstoječe omrežje plinskih vodov in kakovost plina, klavnice in hladilnih naprav; organizirati mestne pralnice z obrati za kemično čiščenje, barvanje, šivanje in likanje; zgraditi vodovode v krajih, kjer je primanjkovalo vode (Metlika, Suha krajina, Novo mesto). Republiške investicije je namenjal še za univerzitetne, znanstvene, kulturne ustanove, reprezentativne in administrativne stavbe v glavnem mestu Ljubljana.³⁰ Načrt je do leta 1951, ko se naj bi končal, predvideval obnovo vseh med vojno porušenih stanovanjskih in gospodarskih poslopij na podeželju; gradnjo stanovanj v mestih in industrijskih središčih in pridobitev novih zazidljivih stanovanjskih površin.³¹

Optimistični plan razvoja novega gospodarskega sistema pa zaradi kopičenja notranjih in zunanjih težav ni zaživel. Zaradi spora z Informbirojem so se leta 1949 popolnoma pretrgali trgovski stiki s Sovjetsko zvezo in njenimi vzhodnimi zaveznicami. Gospodarska zapora s strani vzhodnih držav pa je ogrozila nadaljevanje prve petletke. Čeprav se jugoslovansko vodstvo svoji razvojni usmeritvi ni hotelo odreči, pa je bilo primorano, prvič že leta 1948, omejiti petletni načrt, ga skrčiti in njegovo težišče prenesti na graditev t. i. kapitalnih objektov (vo-

---

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam, str. 222.

³⁰ Prav tam, str. 221.

³¹ Prav tam.

jaških, elektroenergetskih in težkoindustrijskih).³² Poleg negativnih posledic pa so informbirojevskih dogodki imeli tudi pozitivne učinke na politični in gospodarski razvoj Jugoslavije. Spodbudili so partijsko vodstvo, da je v obdobju 1949–1951 sprejelo zasnovo nove gospodarske ureditve, ki je temeljila na družbeni lastnini, na družbenih planih za eno ali več let, na delavskem upravljanju in delnem upoštevanju zakonitosti tržnega gospodarstva.³³ T. i. novi gospodarski sistem, ki je uradno začel veljati januarja 1952, je bil srednja pot med staro, partijsko miselnostjo, po kateri je bila usmerjevalec gospodarskega življenja država, ter novimi proizvodnimi odnosi, ki so zahtevali večjo vlogo podjetij in upoštevanje zakonitosti blagovne proizvodnje.³⁴ Samoupravljanje, s katerim naj bi pretrgali monopol partije nad gospodarstvom, v izvirnem smislu ni moglo zaživeti, je pa kot liberalnejši gospodarski sistem poleg tuje pomoči veliko pripomoglo k temu, da se je od leta 1952, po štirih letih, končalo obdobje nazadovanja in začelo obdobje gospodarskega prebujanja in hitrejše rasti, ki je trajalo do leta 1960.³⁵

***

Preusmeritev razvojne smeri s politike kapitalne graditve na načela nove gospodarske politike je bila sprejeta konec leta 1955. Na podlagi novih gospodarskih načel so dotlej prednostne panoge izgubile ugodnejši položaj in v ospredju so se pojavile zahteve po bolj vsestranskem, skladnejšem in bolj uravnovešenem gospodarskem razvoju, po uskladitvi porabe z resničnimi materialnimi možnostmi, povečanju negospodarskih investicij ter po večji skrbi za izboljšanje življenjske ravni zaposlenega prebivalstva.³⁶ Osnovni cilj jugoslovske ekonomske politike je takrat postalo povečevanje ži-

³² Jože Princič, *Gospodarske težave po sporu z Informbirojem*. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 936.

³³ Jože Princič, *Novi gospodarski sistem*. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 963.

³⁴ Prav tam, str. 964.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Jože Princič, *Nova gospodarska politika in druga petletka 1956–1960*. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1000.

vljenjskega standarda ob stalnem razvijanju socialističnih družbenih odnosov z izpopolnjevanjem samoupravnega sistema in krepitevijo njegove materialne osnove.³⁷ Nova gospodarska načela so bila uveljavljena v začetku leta 1958, ko je bil sprejet drugi petletni načrt. Med poglavitnimi gospodarskimi cilji novega zveznega načrta, ki je bil v primerjavi s prvo petletko manj ambiciozen po svojih ciljih, zmernejši v oceni naravnih bogastev v državi, bolj stvaren ter usmerjen v reševanje v preteklosti nakopičenih težav, so bili povečanje proizvodnje, osebne porabe in družbenega standarda, zmanjšanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja ter hitrejši razvoj nerazvitih delov države.³⁸

Naloge Družbenega plana gospodarskega razvoja LR Slovenije za obdobje od 1957 do 1961, ki je bil sprejet 15. januarja 1958, so izhajale iz dotedanega neskladnega gospodarskega razvoja. Predvsem je bila nezadostna kmetijska proizvodnja, zaostajali so energetska proizvodnja, proizvodnja reprodukcijskega materiala in promet.³⁹ Stopnja družbenega standarda prav tako ni bila zadovoljiva. Vprašanje življenjskega standarda je bilo pereče še zlasti v mestih in industrijskih središčih, saj se ta ni izboljševal v zadovoljivi meri, vplival pa je tudi na produktivnost ljudi. Zato so bile med poglavitnimi nalogami republiškega družbenega plana »stalno povečevanje skupne družbene proizvodnje in narodnega dohodka«. Naraščala naj bi letno za okoli 8%, industrijska proizvodnja naj bi se ob popolnejši izrabi dotedanjih zmogljivosti in z novimi proizvodnimi kapacitetami letno povečevala za 8%, usmeriti pa jo je bilo treba k izdelavi visokokakovostnih končnih izdelkov, pri čemer je bilo treba razvijati množično in ceneno proizvodnjo kakovostnih izdelkov za široko porabo; z investicijsko politiko je bilo treba namreč poskrbeti za sorazmeren porast proizvodnje potrošnih dobrin. Predvidena 10-odstotna rast kmetijske proizvodnje naj bi omogočila razširitev predelovalne industrije in posledično izboljšanje preskrbe prebivalstva v mestih in industrijskih naseljih ter iz-

³⁷ Šefer, *Ekonomsko-društvena sadržina životnog standarda*, str. 9.

³⁸ Prinčič, *Nova gospodarska politika*, str. 1001.

³⁹ UL LRS, št. 3, 23. 1. 1958, str. 13.

voza; surovinsko osnovo za predelovalno industrijo naj bi ustvarila investicijska vlaganja za razvoj kmetijskih posestev na manj razvitih območjih. Povečevala naj bi se produktivnosti dela vseh gospodarskih panog, tako terciarnih dejavnosti kot tudi gradbeništva in prometa.

Cilj zviševanja produktivnosti in narodnega dohodka, ki sta vplivala na razvoj gospodarstva, je bilo povečati osebni in družbeni standard ter stabilizirati realne plače in osebne dohodke.

Z večjimi sredstvi, namenjenimi za dvig družbenega standarda, naj bi reševali stanovanjsko-komunalno problematiko in razširili mrežo prosvetnih, zdravstvenih in socialnih služb.⁴⁰ Z njimi se naj bi pokrili tudi izdatki za kulturo, socialno varstvo in socialno zavarovanje. To naj bi bilo tudi podlaga za dvig osebnega standarda, ki naj bi na prebivalca ob predvidenem gospodarskem razvoju in povečani produktivnosti porasel letno za povprečno od 6 do 7%, predvsem v mestih in industrijskih središčih.

Plan je predvideval naraščanje negospodarskih investicij; od gospodarskih pa je podpiral razvoj tistih gospodarskih panog, ki so do takrat zaostajale. Ob spremenjeni strukturi vlaganj so se ta usmerila v kmetijstvo, obrt, trgovino, gostinstvo in turizem ter promet; investicije v industriji pa naj bi ostale nespremenjene.⁴¹ Petletni načrt je predvideval tudi razširitev gospodarskih trgov, predvsem tujih. Izvoz naj bi se v Sloveniji letno povečeval za približno 11,5%. Povečal se naj bi tudi neblagovni promet s tujino, še zlasti pri tranzitnem in pomorskem prometu. Povečan dotok deviz ob hkratnem relativnem zmanjšanju uvoza naj bi ugodno vplival na izboljšanje plačilne bilance v celotni Jugoslaviji.⁴² V primerjavi s prvim petletnim planom naj bi se investicije v negospodarske panoge povečale za 87%.⁴³ Plan je poudaril tudi nujnost učinkovitosti investicijskih vlaganj. To naj bi dosegli z večjimi vlaganji za rekonstrukcije v industriji in za mehanizacijo v gradbeništvu. V obdobju

---

⁴⁰ UL LRS, št. 3, 23. 1. 1958, str. 14.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

1957–1961 naj bi za 52.000 poraslo število zaposlenega prebivalstva.

Novi razvojni načrt ni izpolnil niti pričakovanj slovenskih politikov niti potreb Slovenije. Čeprav ocene predčasnega končanja petletnega načrta leta 1960 v Sloveniji niso bile preveč pozitivne, pa so bile presežene zadane prednostne naloge; v letih 1957–1960 so bili preseženi predvidena raven družbenega proizvoda, obseg industrijske proizvodnje in obseg osebne porabe. Pri izvozu in uvozu, delovni storilnosti in vlaganjih, pri katerih je bil še vedno zelo velik delež kapitalnih naložb, pa se zastavljenim ciljem niso približali.⁴⁴ Neizpolnjen petletni plan in t. i. »nezdravi pojavi«, kot so bile stavke, gospodarski kriminal, prisilne ali redne likvidacije podjetij, so začeli metati senco na idealizirano podobo socialističnega gospodarstva in so dokazovali, da tudi socializem ni odpravil protislovij in slabosti, s katerimi je bil okužen kapitalizem.⁴⁵ Čeprav se je delež naložb do leta 1960 v industrijo zmanjšal, je v drugi petletki največji delež družbenega proizvoda še vedno prispevala industrija. Poleg povečanja proizvodnje surovin (premoga, jekla, električne energije) in proizvodnih sredstev (turbine, konstrukcije) se je povečala tudi proizvodnja blaga za široko porabo. Domači trg in večje vključevanje v mednarodno menjavo sta zahtevala večjo izbiro in kakovost izdelkov. Predelovalna industrija, od katere je tekstilna industrija – tradicionalno najpomembnejša panoga slovenske predelovalne industrije – dosegla v tem obdobju le 70% proizvodnje iz leta 1948, je še vedno zaostajala. Ker je razvoj prometa v Sloveniji zaostajal za razvojem drugih področij, so zvezna uprava in republiški organi sprejeli smernice za razvoj posameznih prometnih panog ter začeli sistematično obnavljati in posodabljati cestno in železniško omrežje, razvijati cestni promet in motorizacijo; povečali so tudi pomorski promet in naredili prve korake v razvoju pristaniškega in letalskega prometa. Tako je bil izpolnjen del investicijskih načrtov pri cestnem prometu, presežen pa je bil tudi plan prevozov. Povečal se je cestni promet oziroma

---

⁴⁴ Prinčič, Nova gospodarska politika, str. 1001.

⁴⁵ Prav tam, str. 1002.

število prevoznih sredstev, avtobusov, motornih koles in osebnih avtomobilov. V drugi polovici petdesetih let se je notranja trgovina začela povečevati in narodni dohodek na tem področju se je povečeval hitreje kot v vsem slovenskem gospodarstvu. Trgovina bi sicer z ustvarjenim dohodkom lahko sama skrbela za svoj hitrejši razvoj, a ker se je njena akumulacija pretakala na druga področja, so trgovska podjetja le počasi napredovala. Poslabšali so se poslovni odnosi in kultura postrežbe, cene pa so se zviševale in prodajalne so bile slabo založene ... Položaj te dejavnosti se je sprva začel izboljševati le na videz, dejansko pa leta 1961.

Za zunanjo trgovino je bilo pomembno leto 1956. Vladajoča politika je takrat spoznala, da je gospodarski napredek možen le ob občutnem povečanju zunanjetrgovinske menjave. Ker je bilo to premalo, je bilo težišče v slovenski zunanji trgovini še naprej na povečevanju uvoza reprodukcijskega materiala, opreme in blaga za široko porabo. Izvoz je ob izteku petletnega načrta še vedno zaostajal za predvidevanji tudi zaradi konjunktуре na domačem trgu. Vrednost izvoženega blaga je bila tako leta 1962 le za 25% večja kot leta 1956.⁴⁶ Kljub povečanemu uvozu pa gospodarstvo in domači trg še vedno nista bila preskrbljena z vsem potrebnim. Razlog za zunanjetrgovinski primanjkljaj so v Sloveniji videli predvsem v neustreznem zunanjetrgovinskem in deviznem sistemu. Ker so bile cene med notranjimi in zunanji cenami v nesorazmerju, se ni mogla uveljaviti boljša proizvodnja, investicijska sredstva pa se zato ni-
so mogla prelivati v izvozno usmerjene panoge. Med posameznimi gospodarskimi področji je pri izvozu vodila industrija, čeprav se je industrijski izvoz v primerjavi z industrijsko proizvodnjo povečeval dvakrat počasneje.

Povečevanje proizvodnje, kupne moči in življenjske ravni prebivalstva je bilo ugodno tudi za hitrejši razvoj gostinstva in turizma. To področje, ki je bilo vse do konca petdesetih let zapostavljeno, se je začelo izboljševati v letih 1959 in 1960 z gradnjo novih objektov in ureditvijo turističnih krajev.⁴⁷ Leta 1960 se je začelo izboljševati

---

⁴⁶ Prav tam, str. 1005.

⁴⁷ Prav tam.

tudi področje obrti, ko so obrtna družbena podjetja lahko znaten del svojih sredstev vložila v razvoj. Ob spremenjeni gospodarski politiki sredi petdesetih let je bilo vse več pozornosti namenjene predelovalni industriji in krepitvi družbenega in osebnega standarda. Ekonomski in politični razlogi so pripeljali do spremenjenih pogledov na kmetijstvo kot gospodarsko panogo. Po letu 1957 je nastal nov sistem združništva, ki je temeljil na partnerskem odnosu oziroma na t. i. kooperaciji. Temeljil je na sodelovanju med državnim oz. družbenim in zasebnim kmetijskim gospodarstvom.⁴⁸

Tretji zvezni petletni gospodarski plan se je oblikoval v času, ko so se spraševali, ali je gospodarska politika, sprejeta leta 1955, še lahko podlaga za nadaljnji gospodarski razvoj, pa tudi ali naj zvezni plan zadrži obliko zakona in ostane poglavitni usmerjevalec gospodarskega razvoja ali pa ga je treba spremeniti v »instrument« za spremljanje in usklajevanje gospodarskega razvoja ter za »odpravljanje napak in nevarnosti, v katere bi nas pripeljal stihijski ekonomski razvoj«. ⁴⁹ Družbeni plan ekonomskega razvoja Jugoslavije od leta 1961 do 1965, ki ga je Zvezna skupščina sprejela decembra 1960, je vlogo nosilca hitrejšega in stabilnejšega gospodarskega razvoja prepustil panogam, ki so proizvajale osnovne surovine, reprodukcijski material, energijo in kapitalno opremo, potrebno za hitrejši razvoj bazične industrije.⁵⁰ Na drugo mesto je postavil krepitev tistega dela gospodarskega sistema, ki je urejal delitev dohodka, oblikovanje cen, zbiranje in usmerjanje investicijskih sredstev, devizno in kreditno usmeritev. Plan je tudi spremenil zunanji videz planiranja.⁵¹

Republike so takrat namreč izgubile pravico, da sprejmejo svoj načrt; lahko so sprejele le resolucijo o perspektivnem razvoju, ki je smela nakazovati samo razvojne značilnosti, posamezna vprašanja in probleme pa naj bi s predpisi reševali sproti. Tako se resolucija

---

⁴⁸ Zdenko Čepič, Kmetijstvo in kmetijska politika. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1007.

⁴⁹ Jože Princič, Oblikovanje perspektivnih planov. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1023.

⁵⁰ Prav tam.

⁵¹ Prav tam.

in Program perspektivnega razvoja LR Slovenije v obdobju 1961–1965, sprejeta februarja 1961, nista mogla občutno razlikovati od zveznega, ki je predstavljal temeljna razmerja. Ta je bil za slovensko vlado slabo zastavljen, ker je predvideval previsoko rast proizvodnje in narodnega dohodka, počasnejši razvoj razvitejših republik in večja sredstva za razvoj nerazvitih območij kot za splošno rabo.

Slovenske razvojne cilje so lahko bolj poudarili pri razčlenitvi posameznih ciljev. Ti so predvideli posodobitev industrijske proizvodnje, gradbeništva in prometa, boljšo organizacijo in večjo proizvodnjo na velikih državnih kmetijskih posestvih, spremembo izrabe in varstva gozdov, izboljšanje možnosti za razvoj turizma, povečanje zmogljivosti in izboljšanje preskrbe v trgovini, gostinstvu in obrti.⁵² Program perspektivnega razvoja republike Slovenije je predvideval hiter in skladen razvoj gospodarstva, krepitev socialističnih družbenih odnosov, večjo produktivnost in narodni dohodek ter izboljšanje življenjske ravni prebivalstva; večja produktivnost in narodni dohodek sta bila tudi pogoj za izboljšanje osebne porabe in družbenega standarda prebivalstva. Ker so življenjski pogoji zaposlenih vplivali na produktivnost, je program posebno skrb posvečal tistim dejavnostim oziroma elementom družbenega standarda, ki so vplivali na življenjske razmere prebivalstva: zdravstveno varstvo, šolstvo, socialne službe, splošne kulturne potrebe, rekreacija in razvedrilo ter stanovanjsko-komunalna izgradnja.⁵³ Načrtoval je krepitev vloge komunalnega sistema, v katerem naj bi občina postala tista teritorialna družbena skupnost, ki bi odločala v skladu z neposrednimi potrebami splošnega pomena in individualnih interesov o razdelitvi razpoložljivih sredstev za osebno, splošno in investicijsko potrošnjo.⁵⁴ Kot pomembno materialno osnovo za dvig življenjske ravni je poudaril razvijanje in izboljševanje trgovine, gostinstva, družbene prehrane, obrti in drugih strok.⁵⁵ K

---

⁵² Prav tam.

⁵³ UL LRS, Resolucija o programu perspektivnega razvoja LR Slovenije v razdobju od 1961–1965 leta, št. 3, 2. 2. 1961, str. 26.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prav tam, str. 35.

izboljšanju osebnega in družbenega standarda naj bi prispevala tudi povečana aktivnost stanovanjskih in krajevnih odborov.⁵⁶

Poleti 1962 je državno partijsko vodstvo ugotovilo, da zaradi gospodarskega zastoja in slabe letine plana ni mogoče uresničiti. Sklenilo je oblikovati nov sedemletni načrt za dobo 1964–1970 kot odgovor na iskanje prave razvojne strategije – ali skladnejši gospodarski razvoj ali hitrejša graditev materialne podlage na račun vsega drugega. V Resoluciji o smernicah za izdelavo družbenega plana Jugoslavije 1964–1970 je težišče razvojne strategije še naprej ostajalo na povečevanju proizvodnje, zviševanju življenjske ravni, povečevanju storilnosti in zunanjetrgovinske menjave, na hitrejšem razvoju nerazvitih območij ter krepitvi vloge delavcev v razširjeni reprodukciji.⁵⁷

V šestdesetih letih so se na račun rasti življenjske ravni in povpraševanja na trgu vzpenjale naslednje industrijske panoge: elektroindustrija, kemijska, gumarska, kovinska, papirna in živilska industrija.

***

V jugoslovanskem gospodarskem sistemu, ki se je nenehno reformiral in popravljalo, se je v sedemdesetih letih z novo gospodarsko ureditvijo, t. i. dogovorno oziroma samosporazumevajočo ali samodogovorno ekonomijo, začela nova, korenita preobrazba. Zagovorniki dogovorne ekonomije so želeli dokončno odstraniti poslovne navade in odnose iz preteklosti ter jih nadomestiti z novimi samoupravnimi odnosi in družbenim obvladovanjem gospodarskega življenja.⁵⁸ Za tržne mehanizme v socialističnem plansko-tržnem gospodarstvu ni bilo veliko prostora, saj bi v nasprotnem ogrozili monopol vladajoče stranke. Dogovorna ekonomija je najbolj ustrezala ekstenzivnemu načinu gospodarskega razvoja, to je hitrejšemu povečevanju zaposlovanja, uvoza in naložb,

---

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Jože Princič, Oblikovanje perspektivnih planov. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str., 1024.

⁵⁸ Jože Princič, Dogovorna ekonomija. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1102.

ni pa spodbujala intenzivnega gospodarskega razvoja, v katerem so bili poglavitni dejavniki razvoja produktivnost, učinkovitost in večji izvoz.⁵⁹ Udejanjanje novega gospodarskega sistema se je začelo z ustavnimi dopolnili leta 1971, nadaljevalo z ustavo 1974 in zakonom o združenem delu iz leta 1976.

Ustava iz leta 1974 je poleg dogovorne ekonomije vzpostavila tudi t. i. nacionalna oziroma republiška gospodarstva. Ta pojem se je začel uveljavljati z opuščanjem državnega centralizma na zvezni ravni in s prenosom pristojnosti na republike in avtonomni pokrajini. Gospodarsko politična praksa ga je izenačevala s pravico delovnega ljudstva, da razpolaga z rezultati svojega presežnega dela.⁶⁰ Ustavna reforma je tako zmanjšala pomen federacije, okrepila pa je pomen republik in pokrajin in odvzela federaciji vsa investicijska pooblastila. Zagotovila je nacionalno in socialno enakopravnost narodov ter odpravila prevlado centralne države ali nekega naroda v jugoslovanski federaciji.⁶¹ Federalne enote so postale odgovorne za svoj socialni in gospodarski razvoj, bile pa so tudi soodgovorne za razvoj Jugoslavije kot celote.⁶² Soglasje na zvezni ravni je bilo po ustavi potrebno za sprejemanje družbenega plana Jugoslavije, ki je imel pomembno vlogo za urejanje odnosov, določal pa je tudi skupno ekonomsko politiko. Pomembne ustavne sestavine ekonomske vloge republike so bile družbeni plan, proračun republike in financiranje federacije. Družbeni plan je temeljil na družbenih dogovorih o politiki družbenega razvoja republike in je določal cilje in naloge skladnega družbenega razvoja Slovenije; proračun republike je zagotavljal sredstva za zadovoljevanje splošnih družbenih potreb, za pomoč manj razvitim območjem v republiki in za posege v gospodarstvu; financiranje federacije pa je republika zagotavljala prek kotizacije.

Do ustave iz leta 1963, ki je še poznala hierarhičnost med tremi ravnmi države – federalno, republiško

---

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ Neven Borak, Nacionalno gospodarstvo. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1108.

⁶¹ Neven Borak, K slovenskemu nacionalnemu gospodarstvu. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1105.

⁶² Prav tam.

oziroma pokrajinsko in občinsko –, je bilo težišče gospodarske ureditve v federaciji. Že kmalu po sprejetju te ustave pa so postajale glasnejše zahteve za dokončno uveljavitev teženj po okrepljeni gospodarski vlogi republik in pokrajin ter za zmanjšanje vloge federacije. Na prehodu šestdesetih v sedemdeseta so vodilni ekonomisti ugotavljali, da naj bi država bila predvsem servis družbe in naj bi opravljala koordinativno in informativno nalogo.⁶³ Federacija se naj bi razvijala v smeri jugoslovanske skupnosti, v kateri bi se republike dogovarjale in sprejemale politike in usklajevale svoje interese. Odgovor na vprašanje gospodarske ureditve in ekonomske politike, ki je zadevalo enakopravnost narodov in ekonomsko vlogo republik, so videli v sodelovanju republik pri oblikovanju gospodarske ureditve na ravni federacije, pri pripravi srednjeročnih in dolgoročnih planov federacije ter pri sprejemanju tekoče ali kratkoročne ekonomske politike.

Poglavitni značilnosti jugoslovanskih reform in sprememb sta bila sestava in obseg investicij. Zbiranje akumulacije in njeno razdeljevanje sta se spreminjala z jugoslovanskimi političnimi in gospodarskimi reformami, in sicer od centralizirane k decentralizirani, od planske s primesmi trga, prek dogovorne do tržne s primesmi plana.⁶⁴

Sistem javnega ali družbenega financiranja, uveden po sprejetju ustave in zakona o združenem delu, je bil zelo decentraliziran, za Slovenijo pa je bila značilna tudi t. i. notranja decentralizacija.⁶⁵ Javno oziroma družbeno financiranje je zagotavljalo sredstva za financiranje skupnih dejavnosti, kot so bile družbene dejavnosti in gospodarska infrastruktura, ter splošnih družbenih potreb, značilnih za državo. Pri tem so bili prispevki iz osebnih dohodkov temeljnih organizacij združenega dela namenjeni za zadovoljevanje skupnih potreb, davki, takse in druge davščine pa za zadovoljevanje splošnih potreb.⁶⁶ Vsaka družbenopolitična skupnost je kot del

---

⁶³ Borak, Nacionalno gospodarstvo, str. 1108.

⁶⁴ Prav tam, str. 1109.

⁶⁵ Neven Borak, Javne finance. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1109.

⁶⁶ Prav tam, str. 1110.

družbenega planiranja morala pripravljati splošno bilanco sredstev, iz katere bi bile razvidne obveznosti do vseh oblik splošne in skupne porabe. Značilnosti ureditve javnega financiranja so bile deljene pristojnosti za urejanje finančnega sistema in vodenje fiskalne politike, ločeno financiranje skupne porabe in skupne razširjene reprodukcije.⁶⁷

Republikam je bilo v celoti prepuščeno urejanje sistema financiranja republiških rezerv, kompenzacij, obrambe in varnosti v republiki, sistema financiranja in finančnega poslovanja družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti, davčnega sistema (vseh davkov, razen carin in prometnega davka), javnih posojil, republiških organov, vzgojno-izobraževalnih, raziskovalnih in kulturnih dejavnosti, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, varstva invalidov in borcev, republiške statistike, evidenc, katastra itd. Republika je določala tudi temeljna načela financiranja skupnih potreb v krajevni skupnosti in občini, organizacijo samoupravnih interesnih skupnosti, financiranje stanovanjske graditve, komunalne dejavnosti, lokalnih cest, otroškega varstva in socialnega skrbstva ter telesnokulturnih dejavnosti.⁶⁸

Družbeno financiranje je bilo razčlenjeno na financiranje splošne porabe, skupne porabe in skupne razširjene reprodukcije. Splošna poraba – po ustavi so bile to »splošne z ustavo določene družbene potrebe, ki se zadovoljujejo v družbenopolitični skupnosti« – je bila določena s proračunom, financirana pa z davki iz dohodka tozdvov, osebnih dohodkov zaposlenih in dohodkov prebivalstva ter iz drugih virov, s taksami in drugimi davščinami. Organizacija delovanja ter financiranje skupne porabe in skupne reprodukcije sta bila tesno povezana z ustavno zamisljivo »svobodne menjave dela«, ki je potekala prek samoupravnih interesnih skupnosti, namenjenih zagotavljanju storitev in dobrin s široko koristnostjo, tj. dobrin »posebnega družbenega pomena«.⁶⁹ Skupna poraba je bila financirana v samoupravnih in-

---

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Prav tam, str. 1111.

teresnih skupnostih, pri čemer sta obstajali dve vrsti teh skupnosti. Samoupravna interesna skupnost (SIS) za svobodno menjavo dela je skrbela za področja vzgoje in izobraževanja, znanosti, kulture, zdravstva in socialnega varstva, tj. otroškega varstva in socialnega skrbstva.⁷⁰ Tovrstne sise so ustanavljali uporabniki storitev teh dejavnosti in izvajalci storitev. Druga vrsta samoupravnih interesnih skupnosti je bila predvidena za združevanje sredstev v skupne sklade po načelih vzajemnosti in solidarnosti. Skrbele so za področje pokojninsko-invalidskega zavarovanja, telesne kulture, zaposlovanja in stanovanjske dejavnosti, pri čemer pa ni šlo za organizirano zagotavljanje storitev, temveč le za zadovoljevanje skupnih potreb.⁷¹ Te skupnosti so bile financirane iz prispevkov zaposlenih in iz njihovih osebnih dohodkov ter iz dohodka tozdvov.

Financiranje skupne razširjene reprodukcije se je nanašalo na področja gospodarske infrastrukture, izvajali pa so ga prek samoupravne interesne skupnosti za komunalne dejavnosti, energetiko, vodno gospodarstvo, promet in zveze, gozdarstvo, upravljanje zemljiškega sklada, cestnega gospodarstva in varstva zraka. Kadar je šlo za dejavnost posebnega družbenega pomena in za uresničevanje temeljnih ciljev družbenega plana, je imela republika tudi možnost zakonskega določanja obveznega ustanavljanja samoupravnih interesnih skupnosti ter obveznega financiranja skupne porabe in skupne razširjene reprodukcije.⁷² Ustava je predvidela le obvezno socialno zavarovanje (pokojninsko-invalidsko, zdravstveno in za nezaposlenost). Postavljena je bila tudi ustavna meja o višini obremenitev, s katero naj bi v gospodarstvu kot celoti, pa tudi v posamezni organizaciji zavarovali socialno varnost zaposlenih, razširjeno reprodukcijo v organizacijah združenega dela, obseg in dinamiko splošne porabe pa podredili potrebam gospodarskega razvoja.

---

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Prav tam, str. 1112.

⁷² Prav tam.

Prvo desetletje po drugi svetovni vojni je življenjski standard stagniral oziroma je bil v številnih pogledih nižji kot pred drugo svetovno vojno. Težišče življenjske ravni je bilo takrat usmerjeno v zagotavljanje skupnih potreb prebivalstva, t. i. družbeni standard, kot so zdravstvo, socialno zavarovanje, izobraževanje, graditev stanovanj in komunalna opremljenost (elektrifikacija); osebni standard pa je bil povsem zanemarjen. Osebna poraba je leta 1948 minimalno preseгла tisto pred vojno, vendar je zaradi gospodarskih težav pri izvajanju načrtno industrializacije začela zastajati in upadati; leta 1952 je bil obseg osebne porabe za 10% nižji kot leta 1948, potem pa se je življenjski standard začel dvigovati.⁷³ Zaradi nizke začetne vrednosti se je osebna poraba najbolj povečala med prebivalstvom, ki se je iz vasi preselilo v mesta. Njihove delovne navade, odnos do materialnih dobrin, pa tudi vrednote so se spremenili. Razlog za zviševanje standarda na vasi je bil v zaposlovanju vaščanov v neagrarnih panogah.

Mesečni življenjski stroški so rasli hitreje, kot so se povečevali osebni dohodki. Zato plače v mestih, še zlasti nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, niso zadoščevale za življenjske stroške. Plače so težile k »uravnolovki«. Leta 1954 so bili mesečni življenjski stroški za štiričlansko družino za četrtno večji od dohodka, celo skupaj z otroškimi dodatki.⁷⁴ Ljudje so se zato zatekali k honorarnemu delu in tudi delu na črno, kljub temu pa niso mogli poravnati razlike med dohodki in življenjskimi stroški. Najhitreje so rasle cene hrane.

Zviševanje življenjske ravni je bilo zelo odvisno od političnih odločitev. Jeseni 1955, ko je bila sprejeta odločitev za spremembe v gospodarskem razvoju, je bil v ospredje postavljen zlasti razvoj tovarn, ki so izdelovale izdelke za vsakodnevno rabo in osebno porabo.

Vprašanje življenjske ravni je bilo in je pogojeno tudi z osebnimi dohodki in višino življenjskih stroškov. Ker

⁷³ Zdenko Čepič, *Življenjska raven*. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1012.

⁷⁴ Prav tam, str. 1013.

so bili življenjski stroški večji od zaslužka, sta prav delitev dohodka, kot ga je opredeljevalo delavsko samoupravljanje, oziroma višina dohodka izzvala nezadovoljstvo delavcev.⁷⁵ Kupna moč za nakup blaga za individualno porabo se je sicer povečevala, vendar je bila vzrok za majhno porabo slaba in nezadostna ponudba. Porabniki so bili odvisni od trgovine, ki pa ni zagotavljala zadostnih količin blaga, živil in industrijskih izdelkov za široko porabo. Slovenci porabniki so največji delež svojih dohodkov (približno 45%) porabili za hrano, obleko in obutev (16%), za tobak in pijače (7%) in za stanovanje (2%).⁷⁶ Od izdelkov so največ kupovali krušno moko, saj je takrat še marsikje bilo v navadi, da so ljudje kruh zamesili doma, spekel pa jim ga je pek. Posledično so tako kruh manj kupovali. Od mesa so največ kupovali govejega. Za razliko od svinjskega mesa, po katerem so kar štirikrat manj povpraševali kot po govejem, pa so zato več porabili svinjske masti.⁷⁷ Od industrijskih izdelkov so največ kupovali tekstilno blago in obutev, pa tudi pohištvo in orodje, zlasti kmetijsko. Poraba hrane na osebo se ni spreminjala, po sprostitvi zajamčene preskrbe se je zelo povečala poraba industrijskih izdelkov, tudi za 40%.

Življenjska raven prebivalcev mest se je zviševala tudi zaradi graditve novih stanovanj, ki so bila bolj opremljena kot predvojna, še zlasti s kopalnicami in stranišči na izplakovanje. Opremljenost stavb z vodovodno napeljavo je bila precej dobra (vodovodno napeljavo je imela kar polovica stavb). Čeprav je bila stopnja elektrificiranosti v Sloveniji razmeroma visoka že pred vojno, pa je tudi po vojni sledila obsežna elektrifikacija naselij in gospodinjstev, še zlasti vaških naselij. Z elektrifikacijo so v gospodinjstvih začeli uporabljati gospodinjske električne aparate, od električnih kuhalnikov in štedilnikov do likalnikov itd. Te so množičneje začeli kupovati v šestdesetih letih. Že od druge polovice petdesetih let pa se je povečevalo število radijskih sprejemnikov (radijske sprejemnike je konec petdesetih imelo kar 45% kmečkih gospodinjstev).

---

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Prav tam, str. 1014.

⁷⁷ Prav tam.

Več kot polovico stanovanj je bilo manjših od 50 kvadratnih metrov. V mestnih naseljih se je zelo izboljšala infrastruktura oziroma se je popravil družbeni standard. Ulice in ceste so postale tlakovane in asfaltirane, uredilo se je kanalizacijo in javne površine, osnovalo parke in igrišča, izboljšala pa sta se tudi javna higiena in promet. V Ljubljani so poleg tramvaja leta 1951 uvedli kot javno prevozno sredstvo tudi trolejbus. Splošna raven življenja tako v mestih kot tudi na podeželju se je izboljšala.

Na življenjski standard Slovencev so od sredine petdesetih let vplivali tudi industrijski proizvodi iz tujine. V Slovenijo so tedaj iz Italije in Avstrije začeli prodirati predvsem izdelki za široko porabo. V Italiji, s katero je bil leta 1955 podpisan sporazum o obmejnem prometu, so Slovenci, zlasti iz obmejnih krajev, kupovali blago, ki ga je v Sloveniji primanjkovalo: sladkor, kavo, riž, limone, pa tudi oblačila, tja pa so tihotapili meso, jajca, maslo, žganje.⁷⁸

Zviševanje življenjske ravni prebivalstva, ki je bilo sprva počasno, se je začelo po obdobju pospešene industrializacije sredi petdesetih, ko se je jugoslovansko gospodarstvo usmerilo v bolj uravnotežen razvoj in ko so v ospredje stopile zahteve po dvigu življenjske ravni prebivalstva; opazneje pa sta se osebni in družbeni standard začela zviševati v šestdesetih letih, predvsem zaradi povečane osebne porabe. V šestdesetih so ljudje začeli kupovati gospodinjske aparate, hladilnike, pralne stroje, televizorje in stanovanjsko opremo. Način bivanja in stanovanjska oprema sta se začela spreminjati. Družbeni standard pa se je izraziteje začel povečevati po letu 1967.⁷⁹

Na zviševanje standarda tako v mestih kot na podeželju sta vplivala visoka stopnja zaposlenosti in povečevanje realne kupne moči.⁸⁰ Višina osebne porabe je bila odvisna od plače oziroma od osebnega dohodka oziroma od družinskega proračuna. Ker sta bila v večini družin,

---

⁷⁸ Prav tam, str. 1015.

⁷⁹ Zdenko Čepič, Zvišanje življenjske ravni. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1087.

⁸⁰ Prav tam.

predvsem v mestih, zaposlena oba zakonca; zaradi želje po višjem življenjskem standardu pa se je zmanjševalo tudi število otrok, je bil osebni standard razmeroma visok.⁸¹

Osebna poraba je bila najvišja v šestdesetih letih, saj je obsegala največji delež družbenega proizvoda. Plače so se takrat hitro zviševale; od leta 1960 do 1970 so se v povprečju povečale za šestkrat. Razpon plač od nekvalificiranega do visokošolsko izobraženega delavca je bil razmeroma majhen. Zaposleni v negospodarskih dejavnostih so imeli povprečno nekoliko višje plače od tistih v gospodarskih. Najvišje plače so imeli zaposleni v politiki, finančnih in poslovnih storitvah.⁸²

Razlike v dohodkih so bile med posameznimi dejavnostmi in med posameznimi poklicmi. Npr. leta 1971 so imeli najvišje plače zaposleni v gradbeništvu, tisti z visoko izobrazbo, arhitekti in projektanti, pa tudi visokošolsko izobraženi v trgovini in gostinstvu, najnižje pa v kulturnih dejavnostih. Plačna politika je bila del političnega sistema, kar je pomenilo, da so bili osebni dohodki vezani na načelo nagrajevanja po rezultatih dela; leta 1971 je bilo na podlagi samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov usklajeno razmerje med delitvijo dohodka in osebnih dohodkov.⁸³ Na podlagi tega se je razpon med osebnimi dohodki tako v različnih dejavnostih kot tudi v okviru posamezne dejavnosti zmanjšal in posledično vplival na razmerje med najnižjimi in najvišjimi plačami. Zviševanje plač in njihova raven sta vplivala na večjo osebno porabo, pa tudi na varčevanje. Zanimanje zanj je naraščalo od začetka gospodarske reforme leta 1965, v sedemdesetih letih pa se je zaradi zviševanja cen in življenjskih stroškov zanimanje za varčevanje zmanjšalo.

Kupna moč prebivalstva je kazalnik rasti osebne standarda.⁸⁴ Življenjski stroški za predmete osebne porabe in storitev so se v šestdesetih letih zelo zvišali, kupna moč, predvsem pri živilih, se je povečala, čas po-

---

⁸¹ Prav tam, str. 1088.

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ Prav tam, str. 1089.

trebnega dela za nakup posameznega proizvoda se je tudi zmanjševal. Osebna poraba, ki je odražala povečano kupno moč prebivalstva, je bila v Sloveniji primerljiva s porabo v srednje razvitih državah. Osebna poraba je bila pri različnih skupinah gospodinjstev – nekmečkih (mestnih), čisto kmečkih in mešanih – različna tudi zaradi različne višine družinskih proračunov.

S trajnimi dobrinami široke porabe so bila konec šestdesetih let opremljena predvsem mestna gospodinjstva. Radijske sprejemnike pa so imela tako nekmečka kot tudi kmečka in mešana gospodinjstva. Z drugimi gospodinjstviški aparati pa so bila bolj opremljena nekmečka gospodinjstva. Medtem ko se je leta 1970 delež izdatkov za hrano in obleko zmanjševal, pa se je delež izdatkov za t. i. trajne dobrine in za stanovanje povečeval.⁸⁵

Šestdeseta leta so bila leta nakupa prvega družinskega avtomobila oziroma čas, ko je Slovenijo zajela prva množičnejša motorizacija. Zviševanje standarda pa je bilo opazno tudi v graditvi in nakupih počitniških hišic. Nakupe avtomobilov, opreme za stanovanja, graditev stanovanjskih in počitniških hišic so omogočila tudi ugodna potrošniška posojila.⁸⁶

Enega izmed temeljnih pogojev socialne varnosti posameznika je kot element družbenega standarda predstavljalo rešeno stanovanjsko vprašanje. Država je z zakonom o nacionalizaciji najemnih stavb in gradbenih zemljišč posegla konec leta 1958 v stanovanjsko vprašanje in omejila zasebno lastnino nad stanovanji, s tem pa skušala vzpostaviti novo stanovanjsko politiko. Leta 1955 je bil uveden splošen stanovanjski prispevek, ki so ga iz svojih dohodkov plačevali vsi zaposleni; občine so na podlagi tako zbranih sredstev ustanovile kreditne sklade za graditev stanovanjskih hiš in tako vzpostavile red in vir financiranja stanovanjskih gradenj.⁸⁷ Najemnine za stanovanja so bile pod družbenim nadzorom oziroma so bile del socialne politike in ure-

---

⁸⁵ Prav tam, str. 1090.

⁸⁶ Prav tam, str. 1091.

⁸⁷ Zdenko Čepič, Stanovanjska graditev. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1091.

janja življenjske ravni. Nizki stroški za stanovanja so omogočali varčevanje, nakupe trajnih dobrin, pa tudi graditev vikendov.

Povečanje števila na novo zgrajenih stanovanj je prinesla prva pomembnejša stanovanjska reforma, ki se je končala v začetku šestdesetih let. Število stanovanj se je leta 1971 ujemalo s številom gospodinjstev, kar pomeni, da je v enem stanovanju povprečno živela ena družina. Vse več ljudi pa se je zaradi ugodnih potrošniških posojil odločalo za gradnjo enodružinskih hiš zunaj mesta – sredi sedemdesetih let je v svojih hišah živelo 40% Slovencev. V družbenih stanovanjih so po večini živeli tisti z višjimi dohodki, svoje hiše pa so gradili tisti z nižjimi dohodki.⁸⁸ V večstanovanjskih hišah in blokkih je bilo sprva največ dvosobnih, v sedemdesetih letih pa se je povečala tudi graditev trisobnih družbenih stanovanj.⁸⁹

Za sedemdeseta je značilno, da se je zviševal življenjski standard večine prebivalstva, kar pomeni, da se je v šestdesetih letih začeto zviševanje osebnega standarda nadaljevalo. Množično potrošništvo so spodbudile ugodne gospodarske razmere in odprte državne meje za zasebna potovanja državljanov v tujino. V obmejnih krajih Italije in Avstrije je Slovence zajela nakupovalna mrzlica. Razlogi za potrošništvo so bili na eni strani prejemki zaposlenih, po drugi pa je bilo za njih mogoče tudi kaj kupiti. V Sloveniji, ki je na zahodu kot tudi na severu mejila na »zahodni« kapitalistični državi, so bili že od sredine petdesetih let na voljo proizvodi za široko porabo. Še zlasti je to veljalo za desetkilometrski pas na obeh straneh državne meje z Italijo, kjer so prebivalci na podlagi Videmskega sporazuma oziroma sporazuma o maloobmejnem prometu prehajali čez mejo s prepustnicami in v Italiji kupovali blago, ki ga je v Sloveniji primanjkovalo, npr. sladkor, kavo, riž, limone; tja pa so tihotapili meso, jajca maslo in žganje.⁹⁰ T. i. »legalno tihotapstvo« je bilo zelo donosno. V petdesetih letih so

---

⁸⁸ Prav tam, str. 1092.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Zdenko Čepič, Življenjska raven in potrošništvo. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1134.

bila donosno tihotapsko blago tudi oblačila in igrače. Maloobmejni sporazum z Avstrijo pa je bil podpisan v začetku šestdesetih let, vendar Avstrija za Slovence ni bila tako privlačna kot Italija, saj niti ponudba blaga niti cene niso ustrezale slovenskemu okusu. V šestdesetih in še bolj v sedemdesetih letih se je zaradi odprtosti državnih meja in zaradi razmeroma dobrih osebnih dohodkov v Jugoslaviji (in s tem tudi v Sloveniji) v obmejnih italijanskih in avstrijskih krajih razvil pravi »nakupovalni turizem«. ⁹¹ Ta je vplival na oblikovanje potrošniškega načina mišljenja.

Nakupovalna meka za Jugoslovane je bil predvsem Trst, kamor so se zgrinjali kupci iz Jugoslavije s potnimi listi, tisti iz maloobmejnega pasu pa s prepustnicami. Najpomembnejše tihotapsko blago jugoslovanskih/slovenskih kupcev so bili poleg kave tekstilni izdelki, še zlasti hlače iz džinsa. Kupovali pa so tudi obutev, zlatino, igrače, rezervne dele za avtomobile; tisti iz obmejnega pasu so kupovali tudi živilske izdelke in gradbeni material (keramične ploščice, cement itd.).

Izbira blaga se je od srede šestdesetih, še zlasti pa v sedemdesetih letih izboljšala tudi v domačih trgovinah. V začetku sedemdesetih let so poleg blagovnice Nama, ki je bila leta 1946 kot Narodni magazin ustanovljena za celotno jugoslovansko ozemlje (v Ljubljani je imela veleblagovnico), začeli graditi nove veleblagovnice v Ljubljani in Mariboru. Ljubljanski Maximarket, odprt leta 1971, je postal največja veleblagovnica v Sloveniji. ⁹²

Ne glede na to, da se je delež družbenega proizvoda, namenjen za zviševanje življenjskega standarda, torej tudi za osebno porabo, zmanjšal, so prejemki omogočali razmeroma visok osebni standard. Manjše plače od povprečnih so konec sedemdesetih let imeli kvalificirani, polkvalificirani in nekvalificirani delavci ter tisti z nižjo osnovnošolsko izobrazbo; tisti, ki so bili zaposleni v gospodarstvu in so imeli visokošolsko izobrazbo, pa so prejeli za 80 odstotkov višje plače od povprečnih. ⁹³

---

⁹¹ Prav tam.

⁹² Prav tam, str. 1135.

⁹³ Prav tam.

Nakup trajnih potrošnih dobrin, zlasti gospodinjskih aparatov in avtomobilov se je povečeval od sredine šestdesetih let. Če so od srede šestdesetih let po opremljenosti z gospodinjskimi aparati in stanovanjsko opremo občutno izstopala mestna gospodinjstva, pa so sredi sedemdesetih let tudi mešana in kmečka gospodinjstva (pri teh je bil razkorak v opremljenosti s tehničnimi pripomočki večji in opremljenost z njimi je bila pod slovenskim povprečjem) postajala vse bolj opremljena z različnimi gospodinjskimi aparati in drugimi trajnimi dobrinami, kot so pralni stroj, televizor, hladilnik, osebni avtomobil. Npr. pralne stroje je imela polovica, črno-bele televizorje tretjina, barvne 2% kmečkih gospodinjstev. Najbolj množično pa so gospodinjstva kupovala pralne stroje in zamrzovalnike oziroma hladilne skrinje. Tako je v osebni porabi porasla poraba mesa in mesnih izdelkov, na splošno je postajala prehrana tudi bolj raznolika. Poleg osebnega standarda so se kot oblike družbenega standarda izboljševali tudi zdravstveno in socialno varstvo, izobraževanje in kultura. Socialno in zdravstveno zavarovanje je bilo obvezno in je zajelo vse prebivalstvo. Obe dejavnosti, zdravstveno in socialno varstvo, sta bili konec šestdesetih let ločeni; leta 1969 je bil uveljavljen splošni zakon o zdravstvenem zavarovanju in obveznih oblikah zdravstvenega varstva prebivalstva, leto pozneje pa je slovenski zakon o zdravstvenem zavarovanju določil tudi vrsto in vsebino pravic.⁹⁴ Zdravstvo je bilo načelno brezplačno oziroma so ga zaposleni plačevali iz osebnih dohodkov; kmetje, ki so bili v zdravstveno zavarovanje vključeni od sredine petdesetih let, so ga sprva »plačevali« na podlagi katastrskega dohodka (leta 1971 so npr. sami plačevali 61% svojih zdravstvenih storitev).⁹⁵ Največ pravic, ki so izhajale iz obveznega socialnega in zdravstvenega zavarovanja, je bilo v sedemdesetih letih. Čeprav se je delež osebne porabe takrat na račun skupne porabe zmanjšal, pa se je raven življenjskega standarda kljub temu povečala. Prebivalci krajevnih skupnosti in občin so na referendumih odločali, kolikšen del svojega dohodka bodo v

---

⁹⁴ Prav tam, str. 1136.

⁹⁵ Prav tam, str. 1137.

obliki samoprispevkov namenili za graditev objektov za skupne potrebe, kot so šole, otroški vrtci, bolnišnice, telovadnice, ceste, mostovi, vodovod in kanalizacija.⁹⁶

Na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta sta socialistična ureditev in odprta zahodna meja vplivali na pojmovanje kakovosti življenja prebivalstva. Kakovost življenja je takrat preseгла le gmotno plat in je vključevala tudi druge sestavine življenja. Družbeni proizvod na prebivalca kot najsplošnejši izraz dosežene ravni razvoja se v drugi polovici osemdesetih let ni povečal.⁹⁷ Nekateri kazalniki življenjske ravni, npr. po številu zdravnikov, številu izdanih knjig (na 1000 prebivalcev) so kazali, da je bila dosežena raven nekaterih sosednjih držav; spet drugi, kot so vključitev generacije, stare 20–24 let v visokošolski študij, opremljenost s telefoni in drugimi dobrinami ter pričakovana življenjska doba, pa ne.⁹⁸ Kakovost življenja sta izražali tudi visoka stopnja socialne varnosti zaposlenih in nizka stopnja brezposelnosti – ta je bila z 2 oz. 3% občutno nižja kot v drugih delih Jugoslavije in drugih državah. V obdobju 1981–85 se je življenjska raven po vzponu v drugi polovici sedemdesetih let, ko se je ta povečevala po 3,1-odstotni stopnji, zniževala povprečno po 3,5-odstotni letni stopnji; v obdobju 1986–1988 pa se je povečevala, a z nižjo, 2,5-odstotno stopnjo.⁹⁹ Čeprav so bila osemdeseta leta čas gospodarskega nazadovanja in padanja realnih osebnih dohodkov, pa je osebna poraba najmanj nazadovala, predvsem zaradi pretakanja privarčevanih sredstev v porabo in povečevanja deleža prejemkov, zlasti pokojnin, ki so izvirale iz skupne porabe.¹⁰⁰

Zniževanje realnih osebnih dohodkov, ki so se v celotnem desetletju znižali za petino, je blažila siva ekonomija. Izboljšanje individualne blaginje so izkazovali tudi stanovanjski standard (pri čemer so imeli ljudje z višjo izobrazbo tudi boljše stanovanjske razmere, pomanjkaje ustreznih stanovanj pa so najbolj občutile mlajše

---

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Neven Borak, Življenjska raven v senci inflacije. V: Slovenska novejša zgodovina, II. del, str. 1214.

⁹⁸ Prav tam, str. 1214, 1215.

⁹⁹ Prav tam, str. 1215.

¹⁰⁰ Prav tam, str. 1215.

generacije), lastno vozilo in počitniška hiša.¹⁰¹ Izboljšala se je tudi opremljenost gospodinjestev z gospodinjskimi aparati in s predmeti zabavne elektronike. Pravzaprav si povprečnega gospodinjstva ni bilo več mogoče predstavljati brez tehnoloških pridobitev moderne dobe.

---

¹⁰¹ Prav tam, str. 1217.